

MOLNÁR LÁSZLÓ*

A Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karától a Semmelweis Orvostudományi Egyetemig (Az átalakulás évtizedei)

Az 1945 és 1969 közötti rövid és mozgalmas periódusban a budapesti orvoskar addigi történetének legnagyobb szervezeti változásait élte meg, ráadásul drasztikus gyorsasággal. A háború, pontosabban Budapest ostroma súlyos nyomokat hagyott a fakultáson. A felszerelések és a klinikák egy része kormányutasításra Budára települt, a hallgatók közül pedig mintegy hatszázan távoztak Halléba, a tanszemélyzet egy részének kíséretében. Ők csak a háború után, nem kis nehézségek árán a kar, illetve az egyetem közbenjárására tudtak hazatérni amerikai útlevéllel.

Igen jelentősek voltak az épületekben és a felszerelésekben esett károk, melyek a felmérés szerint csaknem 13 millió 1938-as aranypengő értéket tettek ki. A legnagyobb pusztítás a II. Bel-, az I. Női, a Bőrgyógyászati, a II. Sebészeti és a Gyermekklinikát érte, de számos más épület is károsodott. Ezt tetézte a vízrendszerek szétfagyása és a fosztogatás. Ezzel együtt a klinikák az 50 napos ostrom idején is működtek, sokszor lehetetlen körülmények között. Még az Élettani Intézet és a Kórbonctan is berendezkedett a sebesült-ellátásra.

Az igazolási eljárások folytán az oktatószemélyzet száma is jelentősen csökkent, illetve kicse-
rélődött. Az arányokra jellemző, hogy a 27 orvoskari nyilvános rendes tanár közül 15 ellen indítottak eljárást, illetve távolítottak el állásából különböző szankciókkal. Így a szovjet csapatok elől Németországba menekült Orsós Ferencet (Törvényszéki Orvostani Int.), Boros Józsefet (II. sz. Belgyógyászati Klinika), Darányi Gyulát (Közegészségtani Int.) és Burger Károlyt (II. sz. Női Klinika); valamint az itthon maradott Neuber Edét (Bőrklinika), Herzog Ferencet (I. sz. Belklinika), Belák Sándort (Kísérleti Kórtani Int., és Bakteriológiai Int.), Hainiss Elemért (Gyermekklinika), Huzella Tivadart (Szövet- és Fejlődéstani Int.), Balogh Ernőt (Kórbonctani Int.), Tátrallyay Zoltánt (Orr-Gégeklinika), Minder Gyulát (Urológiai Klinika), Bakay Lajost (II. sz. Sebészeti Klinika), Matolay Györgyöt (I. sz. Sebészeti Klinika) és Benedek Lászlót (Elme- és Idegkórtani Klinika). Ehhez járult még a Szemészeti Klinika megürülése Imre József professzor 1945. januári halálával. Rajtuk kívül még 6 címzetes rendkívüli, 17 magántanárt, valamint 111 orvost mozdítottak el. Utóbbiak közül 44-en Németországban voltak.

A tisztogatási akció után egyrészt gondot okozott az üres állások betöltése, legalábbis megfelelő színvonalon, másrészt a szakma addigi, vagy későbbi vezető egyéniségei előtt nyíltak új lehetőségek. Ekkor került vezető pozícióba *Rusznay István, Baló József, Melly József, Babics*

* SOTE Levéltára, 1085 Budapest, Üllői út 26. 1089 Budapest, Delej u. 51. XXIV. 14. II. 15.

Antal, vagy a később dékánként, majd rektorként egy egész korszakot fémjelző *Gegesi Kiss Pál*. Újonnan felállított tanszékekre érkezett *Szent-Györgyi Albert* (Biokémiai Intézet), akinek a meghívása már 1932-ben napirendre került, *Petényi Géza* (II. sz. Gyermekklinika) és *Haynal Imre* (III. sz. Belklinika).

Hatalmas feladatott jelentett az újjáépítés és az elemi feltételek megteremtése, beleértve az élelmezést. Jellemző adat, hogy a Gyermekklinikán 1945-ben még minden negyedik, de 1946-ban is még minden tizedik felvett beteg meghalt. A VKM (Vallás- és Közoktatási Minisztérium) és a Népjóléti tárca anyagi ráfordításai mellett komoly segítséget nyújtott a MÁVAG és más józsefvárosi üzemek dolgozóinak társadalmi munkája az újjáépítésben a „Munkások a tudományért” mozgalom keretében.

Jelentősen átalakult a hallgatóság társadalmi összetétele. Hasonlóan az első világháborút követő helyzethez, 1945 után is ugrásszerűen megnőtt az érdeklődés a pálya, illetve szélesebb értelemben a felsőoktatás iránt. Ezért már 1946/47-től korlátozni kellett a felvettek létszámát. Igazodva a koalíciós idők demokratikus szelleméhez, igyekeztek elősegíteni a szegényebb sorsú, ún. népi származású jelentkezők bejutását. Az érettségi eredmények alapján, de a szociális helyzet figyelembevételével külön kari bizottság döntött a felvételekről. A kommunista párt hatalomátvétele után politikai okokból tovább kellett növelni a most már munkás-paraszt származásúnak nevezett hallgatók arányát. Ezt a célt szolgálta az ún. szakérettségi rendszer. Az ilyen végzettségű hallgatók felvétele az 1949/50-es tanévtől indult meg, és az 1955/56 tanévvel zárult le. Mivel ők lényegesen gyengébb előképzettségűek voltak, mint a hagyományos érettségivel rendelkező társaik, a tanulmányok folytatása sokszor hihetetlen erőfeszítéseket igényelt tőlük.

1949-től kezdve a magyar felsőoktatás egymást követő reformok során ment keresztül. A Minisztertanács 1950 végén, szakítva a korábbi gyakorlattal és hagyományokkal, határozott a szakminisztériumok alá rendelt szakegyetemek létrehozásáról. Ezt részben új intézmények alapításával, részben már meglévők megbontásával kívánták elérni. Az átszervezések során a 30-as évek szovjet felsőoktatási rendszerét vették mintának, tekintet nélkül arra, hogy az azóta eltelt idő alatt ezt már a Szovjetunióban is jelentősen módosították, visszaállítva a felsőoktatás egységes irányítását. Az akció befejezésének határidejét 1951. február 1-jére tűzték ki. Ennek keretében történt meg a tudományegyetemek orvoskarainak leválasztása és önálló egyetemekké alakítása. Ezzel párhuzamosan az új orvosegyetemek többé nem a Vallás- és Közoktatásügyi, hanem az újonnan felállított Egészségügyi Minisztérium alárendeltségébe tartoztak.

1951. február 1-jétől tehát az Eötvös Loránd Tudományegyetem Orvostudományi Kara mint önálló Budapesti Orvostudományi Egyetem folytatta működését, élén a továbbra is dékáni címet viselő, de gyakorlatilag rektori hatáskörű *Gegesi Kiss Pállal*. Néhány évvel később, 1955. augusztus 13-án került sor az addig tagolatlan egyetem háromkarúvá való átszervezésére. Az addigi orvoskar Általános Orvostudományi Kar néven létezett tovább, mellette pedig megalakult a Fogorvostudományi és a Gyógyszerész Kar. Ez utóbbi 1962-ben változtatta nevét Gyógyszerésztudományi Karra. Szeptember 1-jén hivatalosan is felállt a rektorátus, ettől kezdve az egyetemet rektor, rektorhelyettesek, három dékán és dékánhelyettesek vezetik. Lezárult az egyetem átszervezése.

Nagymértékben bővült ebben az időszakban a klinikák köre. 1946-ban kapta meg az orvoskar a Fehér Kereszt Gyermekkórházat, ahol megalakult a II. sz. Gyermekklinika a kórház korábbi igazgatója, *Petényi Géza* vezetésével. Ugyanekkor jött létre az Állami Szemkórház épületében az új, ennek ellenére I. számúnak nevezett Szemklinika. 1951-ben, az egyetemmé szervezéskor a Szemkórházat megszüntették és beolvasztották a Szemklinikába. 1951 októberében a Koltói Anna Kórház belgyógyászati osztálya helyén kezdett működni a III. sz. Belgyógyászati Klinika, majd novemberben a Sebésztovábbképző Klinika. Ez utóbbi neve 1957 márciusától IV. sz. Sebészeti Klinika. Ugyancsak 1951-ben a Karolina úti Helyreállító Sebészeti Kórházból Ortopédiai Klinika lett. 1953. január 1-jétől a János Kórház női tbc osztályán működő Tüdőgyógyászati Tanszék Tüdőgyógyászati Klinika néven futott tovább. 1955-ben az Ideg- és Elmegyógyászati Klinika szétválasztásával hozták létre a Neurológiai és a Pszichiátriai Klinikát, melyek később I. sz. és II. sz. Ideg- és Elmegyógyászati Klinika néven működtek tovább. 1959-ben, jóval a Fogorvostudományi

Kar felállítása után osztották fel négy részre a Stomatológiai Klinikát. Így jöttek létre a Szájsebészeti (1966-tól Szájsebészeti és Fogászati Klinika), a Fogpótlástani, a Konzerváló Fogászati és a Gyermekfogászati Klinikák. Ez utóbbi már 1950-től az Orvoskarhoz tartozott mint a Stomatológiai klinika Gyermekfogászati Osztálya.

1951-ben hívták életre a Marxizmus–Leninizmus Tanszéket, amelyet 1952 szeptemberében a Testnevelési Tanszék követett. Ebből 1957. május 30-án alakult meg a Budapesti Orvostudományi Egyetemi Sport Club, az OSC. 1953 nyarán jött létre a Gyógyszerészi Szerves Vegytani Intézet, majd 1959-ben a Klinikák Kísérleti Laboratóriuma. Végül 1967-ben csatolták az egyetemhez a hat évvel korábban alakult Gerontológiai Kutató Csoportot. Így e rövid időszakban összesen 8 klinikával és 5 intézettel bővült az egyetem.

A komoly extenzív növekedés mellett azonban a korábbinál sokkal szorosabb központi irányítás alá vont egyetemeknek a minisztérium szabta meg a területi ellátásban való részvétel arányszámait. Ez a BOTE esetében 75% volt – a belgyógyászatban 80% – lényegesen túlhaladva a korábbi színvonalat. A klinikai ágyak nagy része így módon kikerült az intézmények kezéből, vagyis ezekre az ágyakra nem az oktatás céljainak megfelelően válogattak betegeket.

1952-ben, tehát még a külön kar felállítása előtt indult meg az új rendszerű fogorvosképzés. Ennek lényege, hogy a fogorvosképzést különválasztották az orvosképzéstől, tanulmányi idejét pedig öt évre csökkentették. Ugyancsak ebben az évben kezdték meg – minisztériumi kezdeményezésre – a tudományos diákkörök szervezését. 1963–64-ben került sor a teljes orvosképzés reformjára, mely a tárgyak bizonyos mértékű összevonását hozta. 1963-ban új, pontszám-rendszeren alapuló felvételi rendszert vezettek be.

Az 1956-os forradalom az egyetemet is közelről érintette. Ez igaz konkrét értelemben is, hiszen különösen a belső klinikai telep a harcok epicentrumának tözszomszédságában feküdt. Így szinte magától értetődően a klinikákra, főként a sebészetre hárult a sebesültek ellátása. A beszállítottak nagy száma és a harctéri körülmények az ott dolgozóktól nemegyszer hősies helytállást követeltek. A legsúlyosabb épületkárok a Bőr- és Nemikórtani Klinikában és az Igazságügyi Orvostani Intézet főépületében estek. Ezek helyreállítása, illetve újjáépítése még ebben, az 1969-ig tartó időszakban befejeződött. Ennek során a Bőrklinika új tanteremmel is bővült, sőt a klinikán kapott helyet az Országos Bőr- és Nemikórtani Intézet is. Felépült a Rezső téri 400 férőhelyes kollégium, és sor került több klinika teljes felújítására is.

A politikai konszolidáció után, a határok lassú megnyitásával lehetőség nyílt a nyugati szakmai kapcsolatok újrafelvételére. Míg 1956 előtt évente csak alig 30 fő vehetett részt külföldi kongresszusokon, ez a szám a 60-as évek végére 300 fölé emelkedett. Hozzáférhetőbbé vált a nyugati szakirodalom, ami a könyvtárra fordított összegek komoly növelését követelte. Bár az orvosi szakmában a kutatást nem szakították el az egyetemektől, a fejlődés következtében olyan költséges és eszközigényes kutatási területek léptek be, amelyek meghaladták az egyetem, illetve az ország teljesítőképességét. Alapvetően e relatív pénztelenség ejtette csapdába, és tartja fogva ma is nemcsak az egyetemen folyó, de az egész hazai kutatást. Ugyan számos kísérletet tettek a devizaigényes műszerszükséglet kiváltására saját konstrukciókkal, ilyen leleményekkel mégsem lehetett behozni az egyre növekvő lemaradást.

E rövid vázlatból is kitűnik, hogy az önállóság e rövid első korszaka milyen súlyos átalakulásokat hozott, de ezt a korszakot mai szemmel, a csonkítás éveiből visszatekintve, mégis az anyagi gyarapodás és az extenzív növekedés idejének tekinthetjük egyetemünk történetében.

FORRÁSOK, IRODALOM:

Dubecz S.: Sebészeti klinika a tűzvonalban, 1956. Budapest, 1996.

Orvoskari tanártestületi, 1951-től egyetemi tanácsulési jegyzőkönyvek 1944/45–1968/69.

Rigó J. (szerk.): A Budapesti Orvostudományi Egyetem jubileumi évkönyve. BOTE, Budapest, 1969.

Székely S. (szerk.): A Semmelweis Orvostudományi Egyetem klinikáinak és intézeteinek története (1945–1975). SOTE, Budapest, 1976.

Szögi L.: Az egyetemi Orvosi Kar önálló egyetemmé válása. in: Semmelweis Orvostudományi Egyetem jubileumi emlékkönyv. SOTE, Budapest 1994.